

La psicoanàlisi i les altres psicoteràpies

Guillermo Mattioli

Resum

La història de la tècnica psicoanalítica està plena de creativitat, d'imaginació i d'enginy a l'hora d'intervenir en la pràctica quotidiana. L'ideal, però, de la interpretació com l'única garantia de la científicitat de la psicoanàlisi ha projectat una subtil ombra sobre tota la resta de missatges que fem servir quan es tracta de parlar a l'analitzant. Llenguatge i sensorialitat, paradoxes, trànsits hipnòtics, tota una dimensió lúdica i una pragmàtica de la relació ha quedat (llevat d'algunes excepcions) fora de la nostra teorització, encara que mai de la nostra pràctica.

El tòpic que els analistes interpreten i tots els altres curen seria completament fals sense l'ideal naturalcientífic de la interpretació. Ironies com que la psicoanàlisi és el que fan els analistes (Sandler) o que l'anàlisi és el que s'espera d'un analista (Lacan) inclouen la veritat que podem fer i normalment fem moltíssimes més coses que no únicament interpretar. Altres escoles terapèutiques ho saben bé, elles les practiquen i les milloren.

Aquesta comunicació és una mena de continuació d'un article que va aparèixer en la revista *Intercanvis* i que es deia «Qué hacemos los analistas cuando no hacemos psicoanálisis». En aquell article jo fonamentava la idea que els analistes podem fer servir (quan no fem psicoanàlisi i fins i tot quan la fem) tècniques provinents d'altres psicoteràpies, i molt especialment d'aquelles, que tenen objectius compatibles amb l'objectiu psicoanalític. Amb aquesta finalitat, jo presentava una combinació entre l'escolta transferencial psicoanalítica, els models sistèmics de terapia i la hipnosi ericksoniana.

1. Referint-me de manera explícita a les idees contingudes en aquell article, m'interessa ara desenvolupar la següent hipòtesi

1.1. Els analistes, fins i tot quan estem segurs que estem fent psicoanàlisi fem més del que diem que fem.

1.2. En especial fem molt més que interpretar.

1.3. Ara, com que el que volem fer o el que se suposa que s'hi ha de fer és interpretar, no ens dediquem prou a estudiar i millorar la resta d'intervencions que hi fem.

2. Dit d'un altra manera. L'ideal de la interpretació com l'única eina que s'hi escau fa que tot i fer servir altres instruments, no els valorem prou. Se'n dedueix que, de vegades, ens pot ocórrer que sense saber ben bé el que estem fent podem emprar instruments que altres teràpies ja hagin desenvolupat molt, com a conseqüència d'haver-los donat el seu valor corresponent.

3. A partir d'aquest punt intentaré continuar mantenint davant dels ulls dues branques conceptuals. D'una banda, la relació entre la psicoanàlisi i altres psicoteràpies, i de l'altra, el tema de la interpretació.

4. La relació entre la psicoanàlisi i la psicoteràpia sembla la d'aquells matrimonis que en el fons discuteixen per la importància social de llurs famílies d'origen. La metàfora freudiana de l'or pur i el seu aliatge amb el coure ha tingut conseqüències completament indesitjables en la història tant de la psicoanàlisi com de la psicologia clínica.

4.1. La disjuntiva psicoanàlisi versus psicoteràpia, més enllà dels seus interessos corporatius, sumada a l'especialització de molts analistes en uns pocs autors col·labora en mantenir alguna ignorància respecte de la història de la tècnica psicoanalítica, la qual està plena d'innovacions tècniques de vegades molt semblants a altres escoles psicoterapèutiques.

5. Darrera de l'ideal de la interpretació com l'única eina psicoanalíticament correcta es va adoptar un posat subtilment menyspreador vers totes les altres intervencions, qualificant-les de paràmetres o de maniobres de suport, allunyant-se del món d'allò psíquic cap al món de la medicina biològica. A mi sempre m'ha resultat curiós comprovar que la majoria dels psicoanalistes

estiguessin molt més disposats a considerar la combinació de l'anàlisi amb l'administració de psicofàrmacs que amb tècniques purament psicològiques provinents d'altres psicoteràpies.

5.1. Com diu Paul Wachtel (1993) la raó d'aquesta al·lèrgia a la contaminació de la interpretació amb qualsevol altre parent psicològic prové de les angoixes epistemològiques de Freud, és a dir, al seu confessat temor que la psicoanàlisi no fos més que un altre mètode de suggestió encara que més subtil. Assimilar la interpretació a la hipòtesi de les ciències naturals era una manera de mantenir alhora el nivell científic i la diferència amb les altres teràpies. Això ha tingut l'avantatge d'obrir un debat riquíssim i encara inacabat sobre què és una interpretació, els seus aspectes explicatius, semàntics, pragmàtics, sintàctics, verbals i paraverbals, etc. L'obra esmentada de Paul Wachtel és d'importància capital respecte d'aquest punt.

6. Naturalment no sempre ha estat així i val la pena fer esment d'algunes excepcions. Només a tall de breu, i segurament injusta, il·lustració, podem veure que:

6.1. Els analistes de nens, per la grandíssima porta del joc han donat entrada a tota una pragmàtica de la relació amb el pacient molt més extensa que la que ens hem permès dintre del *setting* de l'adult.

6.2. La teràpia de famílies compta entre els seus pioners a un psicoanalista, en Nathan Ackerman. I un dels més endinsats en el tractament de la esquizofrènia, Harold Searles (1965), comparteix idees i es nodreix d'enfocaments típics de la teràpia sistèmica. N'hi ha d'altres com ara Chiozza (1983) a l'Argentina, bon coneixedor dels principis de les teories sistèmiques, que s'inspira a més a més amb la programació neurolingüística. Aquí a Barcelona, trobem també semblances entre idees de la PNL i l'obra recent del Dr. Jaume Aguilar.

6.3. Continuant la frontera amb el món de la sistèmica, hi ha analistes que consideren molt pertinent la utilització de la intervenció paradòxica. De fet, parlar en paradòxic és connatural a tota utilització refinada del llenguatge, de la qual la psicoanàlisi n'és un bon exemple. (Greenson, citat per Wachtel, *op.cit.*).

6.4. La concepció del llenguatge que informa la teoria lacaniana és molt semblant a la de Milton Erickson, el fundador de la hipnoteràpia que porta el seu nom. Per tots dos, la dimensió inconscient dels desitjos humans no és altra cosa que el preu a pagar pel fet que tota la riquesa emocional i sensorial hagi de passar pel canal de la paraula. De passada, vull

recordar que en el privilegi de la dimensió visual de la ment, i en tota la tècnica terapèutica (ericksoniana) que se'n deriva, trobem una interessantíssima intersecció teòrica però també plena de suggeriments tècnics amb

6.4.1. les teories lacanianes sobre l'imaginari i l'estadi del mirall i també

6.4.2. una ressonància en clau kleiniana al paper de la imatge visual com l'encarregat evolutiu de portar la pau a les vivències primàries de fragmentació sensorial, tal com ho va afirmar aquell treball de Susan Isaacs sobre la natura i funció de la fantasia.

6.5. Ja va haver-hi un psicoanalista, Lawrence Kubie (1941), que va treballar amb Erickson, publicant plegats un article sobre el tractament d'una histèria amb hipnosi.

7. El postulat de la interpretació com l'única eina psicoanalíticament pura de tota contaminació suggestiva se sosté sobre la base de la neutralitat de l'analista. Aquesta pretén reproduir l'objectivitat necessària al científic natural respecte del seu objecte d'estudi. D'una manera que ara considero equivocada, jo vaig considerar durant molt de temps que neutralitat volia dir indiferència (o com a mínim silenciosa cara de pòquer) respecte dels patiments del pacient. Amb el pas dels anys vaig descobrir que neutralitat volia dir mantenir una equidistància entre els pols del conflicte, cadascun dels quals representava un personatge igualment important del món intern del pacient. D'altra banda, i com alguns autors ho han assenyalat, la fingida indiferència podia no ser més que la repetició, sessió rera sessió de la situació traumàtica infantil de tenir uns pares inexpressius, inassequibles o poc empàtics.

8. Intentant resumir per anar acabant, diré:

8.1. En la actualitat considero errònia la creença que vaig mantenir durant anys que més val una mica de psicoanàlisi que qualsevol altre enfocament terapèutic.

8.2. Qualsevol altra teràpia que sigui compatible amb la posició de neutralitat davant del conflicte psíquic és, en principi, aplicable dintre de la sessió o com a tasques entre sessió i sessió.

8.3. La interpretació pot continuar essent l'eina psicoanalítica per excel·lència, traslladant però l'accent de la dimensió informativa a la seva dimensió pragmàtica dins del context transferencial. (Pragmàtic vol dir, al meu entendre, l'actitud del que parla respecte la influència de les seves paraules sobre l'interlocutor). Això equival a dir que

8.3.1. en interpretar no només haurem de parlar el llenguatge del pacient, respectant els seus

sistemes sensorials de representació, els seus esquemes cognitius i els seus valors, les seves contradiccions conscients i els seus conflictes inconscients, sinó també

8.3.2. fer palesa la nostra voluntat de promoure el canvi dintre de les possibilitats inherent a les coordenades del seu món,

8.3.3. considerant a tal efecte la potència efectiva de missatge transferencial, no només informativa de la nostra intervenció. Aquest punt requereix una reconsideració de la suggestió i la manipulació, que deixo pel final.

8.4. Així concebuda, la interpretació recupera la «màgia original de les paraules», com deia Freud, incloent-hi però també els avenços deguts a altres enfocaments i abandona la pretensió d'objectivitat desinteressada passant a assumir el caràcter oracular, estimulant, hipnòtic, finalment pragmàtic de la paraula, com a paraula que aspira a produir un acte en la vida de l'analitzant.

8.5. La psicoanàlisi ha lluitat tota la seva vida contra les acusacions de suggestió, de manipulació i de indoctrinament dels seus pacients. Aquella frase, crec recordar que de l'Erwin Strauss, un fenomenòleg que deia que l'inconscient del pacient no és sinó el conscient del seu analista, continua essent el nucli de crítiques sempre recurrents contra la psicoanàlisi.

8.5.1. Jo tinc la impressió que en defensar-nos d'aquestes crítiques els analistes hem acceptat la definició ingènua de suggestió que els nostres crítics feien servir. Repetint idees ja exposades en l'article publicat a *Intercanvis* vull dir que suggestionar no és pas suggerir, ni donar consells ni persuadir amb una bona idea. Una veritable suggestió és inconscient, el suggestionat ni tan sols se n'adonaria. Això els sembla molt fàcil als detractors de la psicoanàlisi, però no ho és gens. Moltes vegades es fa servir l'argument de la diferència entre la psicoanàlisi i la hipnosi. No és cert i després d'anys de practicar-la puc dir-vos que no s'hipnotiza ningú que no ho vulgui, i a ningú se li pot fer actuar desitjos que no hagués tingut ja dins de la seva ment, i encara que tots ens podem sorprendre dels desitjos que ja portem dins de la ment, aquests no es deixen anar tan fàcilment. A banda d'això la hipnosi actual no és la hipnosi pre-freudiana.

9. Per acabar amb un petit exercici de recapitulació, diré que la psicoanàlisi va trobar en la bandera de la interpretació d'una banda el tret diferencial que el distingís de les altres psicoteràpies alhora que pretenia satisfer l'ideal naturalcientífic. Com volia Freud gràcies a la interpretació, la

psicoanàlisi es configurava com la psicoteràpia científica, *primum inter pares*.

9.1. Aquesta aspiració, sumada als desenvolupaments d'altres mètodes terapèutics va tenir un efecte curiós: la psicoanàlisi, el punt de partença de la qual havia estat el respecte màxim per la vida emocional del pacient en la transferència, va arribar a ser vista com la teràpia menys empàtica, la més allunyada i freda, i a l'analista que volia ser tan sols una pantalla blanca on es reflectís detalladament la vida del pacient, va passar a l'imaginari social com el personatge més allunyadament glaçat de tots els terapeutes, el que menys resposta humana donava als seus analitzants.

9.2. Tots sabem que allò no és més que un tòpic, fals la majoria de les vegades i portador d'una crítica molt interessada en treure importància al descobriment freudià. Els analistes, però, també en som responsables que aquest tòpic hagi corregut tant. Per tal de superar-lo i fer-nos justícia a nosaltres i a la nostra psicoanàlisi també podem aprendre dels nostres veïns dins del món de la psicologia clínica.

Guillermo Mattioli

Passeig Sant Gervasi 8, Entl.2
08022 Barcelona
Tel. 93.418-6961
logos@comb.es

Notes

Aquest text va ser presentat en l'ocasió de la Jornada de la Associació Catalana de Psicoteràpia Psicoanalítica «25 Anys de Psicoteràpia Psicoanalítica» el dia 26 de Maig de 2001.

Bibliografia

- CHIOZZA, L.A. (1983) *Psicoanálisis, presente y futuro*. Cap, 10. Buenos Aires: CIMP.
- ERICKSON, M.H. y KUBIE, L.S. «The successful treatment of a case of acute hysterical depression by a return under hypnosis to a critical phase of childhood» *The Psychoanalytical Quarterly*, vol. X n° 4. Publicat posteriorment a ERICKSON, M. H. (1980) *The Collected Papers of Milton H. Erickson on Hypnosis*, Vol. III p. 122-ss. New York: Irvington Publishers.
- SEARLES, H. (1965) *Collected Papers on Schizophrenia and Related Subjects*. Cap 13. «Schizophrenic communication» y Cap. 24 «The contributions of family therapy to the psychotherapy of schizophrenia». Londres: Maresfield Library.
- WACHTEL, P. (1993) *Therapeutic Communication; principles and effective practice*, p. 180. New York: Guilford Press.